

भूमिका व ऋणनिर्देश

भूमिका व ऋणनिर्देश

"दृष्टान्तपाठः प्रेरणा व स्वरूप " हा विषय एम्.फिलच्या लघुप्रबंधासाठी निवडताना, डॉ.कन्हैया कुंदप, मराठी विभाग प्रमुख, एस.जी.एम.कॉलेज, कराड यांच्याशी प्रत्यक्ष चर्चा करून विषय निश्चित केला.

मी इयत्ता बारावीच्या वर्गात शिकत असताना, 'हत्तीचा दृष्टान्त' हा पाठ अभ्यासला होता. त्यावेळी तो दृष्टान्त, कथा अतिशय अवडली व त्याचवेळी नकळतपणे महानुभाव साहित्याविषयी मनामध्ये कुतुहल निर्माण झाले. नंतर 'लीळाचरित्रा'चाही अभ्यास करण्याची संधी मिळाली. मी जुलै 1991 च्या दरम्यान एम्.फिल करण्यासंदर्भात डॉ.कुंदप यांना भेटले. त्यांनी मला प्राचीन साहित्य व त्यामध्ये महानुभाव साहित्याने केलेली कामगिरी याविषयी माहिती देत असतानाच 'दृष्टान्तपाठा' विषयीही माहिती दिली आणि माझ्या मनामध्ये असलेले कुतुहल जागृत झाले व 'दृष्टान्तपाठा' चा अभ्यास करावा, असा विचार मनामध्ये आला. त्यानंतर मी 'दृष्टान्तपाठा' च्या विविध संपादकांच्या संपादित प्रकाशित आवृत्त्या जमविण्याचा प्रयत्न सुरू केला. ग्रंथालयातून, विकत घेऊन, काही झेरॉक्स करून या प्रति उपलब्ध करून अभ्यासाला सुरुवात केली. मार्गदर्शकांशी चर्चा करून प्रस्तुत अभ्यासविषयालाही प्रारंभ केला.

मार्गदर्शक डॉ.कन्हैया कुंदप यांच्या सल्ल्यावरून 'दृष्टान्तपाठा'चा अभ्यास करण्याचा प्रयत्न केला आहे. त्यामध्ये केशिराज बास यांच्या चरित्राचा खुलासा करून या व्युत्पत्ती व्युत्पन्न पंडिताने महानुभाव साहित्याला आणि घर्ष्याने मराठी साहित्याला दिलेली देणगी, यांचे विवेचन केले आहे. पंथप्रवर्तक श्रीचक्रधर निरुपण करीत असताना प्रसंगविशेषी आपला आशय श्रोत्यांना कळावा म्हणून दृष्टान्त देत असत. असे अनेक दृष्टान्त म्हाइंभटांनी संकलित केलेल्या लीळाचरित्रांत विखुरलेले होते,

त्यातील 114 दृष्टान्त निवडून केशिराज बास यांनी 'दृष्टान्तपाठ' तयार केला. या 'दृष्टान्तपाठ' ची प्रेरणा, स्वरूप व रचनाविशेष यांचे विवेचन केले आहे. त्यामध्ये 'दृष्टान्तपाठ'च्या विविध संपादनांचा अभ्यास करून पुनःसंपादन करतेवेळी, सूत्र-लापणिक-दृष्टान्त-दाष्टान्तिक आणि शेवटी तो दृष्टान्त कोणास, कोठे सांगितला, अशाप्रकारे संपादन होणे गरजेचे आहे. हे सोदाहरण स्पष्ट केले आहे. 'दृष्टान्तपाठांच्या अंतरंगाचे विवेचन करताना, 'दृष्टान्तपाठ'तील तत्वज्ञानाचे दर्शन, समाजदर्शन व 'दृष्टान्तपाठ'तील कथांचे स्वरूप स्पष्ट केले आहे. तसेच दृष्टान्तपाठाचे वाङ्मयीन सौंदर्यही विशद केले आहे. या लघुप्रबंधातील विवेचन, मते सर्वसामान्य होतीलच असे नाही. मात्र या लघुप्रबंधात एका संशोधकाच्या भूमिकेतून केशिराज बास यांनी संकलित केलेल्या 'दृष्टान्तपाठ'चे स्वरूप स्पष्ट करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

प्रस्तुत विषयाचा अभ्यास करताना माझ्या अभ्यासाला दिशा देण्याचे काम, माझे आदरणीय मार्गदर्शक डॉ. कन्हैया कुंदप यांनी केले. यांचे अत्यंत मोलाचे व प्रेमळ मार्गदर्शन लाभले. या मार्गदर्शनाबद्दल ऋण मानण्यासाठी शब्द अपुरे आहेत. केवळ आभार मानून त्यांच्या ऋणातून उतराई होणे शक्य नाही.

एम्.फिल ला प्रवेश घेऊन तो पूर्ण करण्यासाठी सहकार्य व प्रेरणा देणारे आदरणीय प्राचार्य आर.डी.राडे, कन्या महाविद्यालय, (आर्ट्स, कॉमर्स व सायन्स), इस्लामपूर आणि प्राचार्य अप्पासाहेब पानवळ, एस्.जी.एम. कॉलेज, कराड यांची मी सदैव ऋणी आहे.

लघुप्रबंधासाठी आवश्यक महत्वाची अशी संदर्भ पुस्तके मिळवून देण्यासाठी अनेकांनी सहकार्य केले. एस्.जी.एम. कॉलेज कराड, नगरवाचनालय कराड, शिवाजी विद्यापीठ ग्रंथालय कोल्हापूर, कन्या महाविद्यालय इस्लामपूर येथील ग्रंथपाल व ग्रंथालयातील इतर कर्मचारी यांच्या सहकार्याबद्दल मी त्यांची सदैव ऋणी आहे.

माझ्या अभ्यासासाठी मला पूर्ण वेळ उपलब्ध करून दिल्याबद्दल आणि अनेक अडचणींना सदैव सामोरे जाऊन मला प्रत्येकवेळी माझ्या आईवडिलांनी मला जो आधार दिला आणि कृपेची पाखर घातली त्यामुळेच मी हा अभ्यास करू शकले.